

پیشگیری از جرم

www.ketab.ir
دکتر امیر حسن نیازپور

استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

عزیز
۱۴۰۱

سرشناسه	: نیازپور، امیرحسین، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: پیشگیری از جرم / امیرحسین نیازپور.
مشخصات نشر	: تهران: دادگستر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۲۸۲-۲۰۴-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: جرم و جنایت -- پیشگیری
موضوع	: Crime prevention
موضوع	: جرم‌شناسی
موضوع	: Criminology
رده بندی کنگره	: ۷۴۳۸HV
رده بندی دیویی	: ۴/۳۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۴۷۹۴۲۰
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

www.ketab.ir

پیشگیری از جرم

دکتر امیرحسین نیازپور

ناشر: انتشارات دادگستر

چاپ اول: مهر ۱۴۰۰

شمار: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۸۲-۲۰۴-۸

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر دادگستر محفوظ است. تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، از جمله: فتوکپی، الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است. این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

دفتر مرکزی انتشارات: تهران، میدان حضرت ولی عصر(عج)، بلوار کشاورز،

ابتدای خیابان فلسطین، کوچه شهید ذاکری، پلاک ۶، واحد یک

تلفن ۸۸۹۰۴۴۶۵-۸۸۹۰۵۴۶۰ فکس ۸۸۹۱۰۳۳۳

کدپستی: ۱۴۱۶۷۵۳۶۸۱

آدرس سایت: www.dadgostarpub.ir

فهرست مطالب

درآمد..... ۱۳

فصل یکم - چستی و اصول پیشگیری از جرم

مبحث یکم: چستی پیشگیری از جرم..... ۲۵

گفتار یکم: اهمیت پیشگیری از جرم..... ۲۶

الف) اهمیت حقوقی..... ۲۷

۱. حق بر پیشگیری از جرم..... ۲۷

۲. بین‌المللی شدن پیشگیری از جرم..... ۳۱

۳. اساسی شدن پیشگیری از جرم..... ۳۵

ب) اهمیت پیرا حقوقی..... ۴۱

۱. اهمیت جرم‌شناسانه..... ۴۱

۲. اهمیت اقتصادی..... ۴۲

گفتار دوم: فرآیند پیشگیری از جرم..... ۴۳

الف) مرحله پیش از شناخت روش‌های پیشگیرانه..... ۴۴

۱. شناخت جرم..... ۴۴

۱-۱. شناخت نمای جرم..... ۴۴

۱-۲. شناخت عوامل ارتکاب جرم..... ۵۱

۲. شناخت آماج..... ۵۴

۳. شناخت نگره‌های پایه..... ۵۸

ب) مرحله شناخت روش‌های پیشگیرانه..... ۵۹

ب) مرحله پس از شناخت روش‌های پیشگیرانه..... ۶۰

- ۶۰..... ۱. بکارگیری شیوه‌ها
- ۶۰..... ۱-۱. شناخت نهادهای کارگزار
- ۶۳..... ۱-۲. اجراء کردن شیوه‌ها
- ۶۳..... ۲. ارزیابی شیوه‌ها
- ۶۵..... مبحث دوم: اصول پیشگیری از جرم
- ۶۶..... گفتار یکم: اصول هنجارمندانه
- ۶۷..... الف) قانون‌مداری در پیشگیری از جرم
- ۷۱..... ب) آزادی‌مداری در پیشگیری از جرم
- ۷۳..... پ) برابری‌مداری در پیشگیری از جرم
- ۷۵..... گفتار دوم: اصول ساختارمندانه
- ۷۵..... الف) میان‌نهادی بودن پیشگیری از جرم
- ۷۹..... ب) جامعوی بودن پیشگیری از جرم
- ۸۴..... پ) پایدار بودن پیشگیری از جرم
- ۸۵..... گفتار سوم: اصول جرم‌شناسانه
- ۸۶..... الف) دانش‌بنیان بودن پیشگیری از جرم
- ۸۷..... ب) ویژه‌سازی پیشگیری از جرم
- ۹۰..... پ) ملی‌سازی پیشگیری از جرم
- ۹۲..... ت) منطقه‌ای‌سازی پیشگیری از جرم
- ۹۳..... ث) پیشگیرانه‌مدار بودن سیاست‌های اجتماعی و اقتصادی

فصل دوم - گونه‌ها و کنش‌گران پیشگیری از جرم

- ۹۱..... مبحث یکم: گونه‌های پیشگیری از جرم
- ۱۰۰..... گفتار یکم: پیشگیری فردمدارانه از جرم
- ۱۰۱..... الف) بنیان‌های نظری پیشگیری فردمدارانه
- ۱۰۲..... ۱. بنیان‌های روان‌شناسانه
- ۱۰۲..... ۱-۱. نگره دلبستگی

۱-۲. نگره یادگیری.....	۱۰۳
۱-۳. نگره رشد اخلاقی.....	۱۰۶
۲. بنیان‌های جامعه‌شناسانه.....	۱۰۷
۲-۱. نگره معاشرت‌های برتری‌یافته.....	۱۰۷
۲-۲. نگره کشمکش‌های فرهنگی.....	۱۰۹
۲-۳. نگره نابرابری هدف‌ها و ابزارها.....	۱۱۱
۲-۴. نگره خرده فرهنگ‌های مجرمانه.....	۱۱۳
۲-۵. نگره مهارگری اجتماعی.....	۱۱۴
۲-۶. نگره نشان‌دار کردن.....	۱۱۶
ب) گونه‌های پیشگیری فردمدارانه.....	۱۱۸
۱. پیشگیری جامعه‌مدارانه.....	۱۱۹
۱-۱. کنش‌های اجتماعی فرهنگی پیشگیرانه.....	۱۲۱
۱-۱-۱. کنش‌های خانواده‌مدارانه.....	۱۲۱
۱-۱-۲. کنش‌های مدرسه‌مدارانه.....	۱۲۷
۱-۱-۳. کنش‌های دوست و همکارمدارانه.....	۱۳۱
۱-۱-۴. کنش‌های رسانه‌مدارانه.....	۱۳۴
۱-۱-۵. کنش‌های بوم‌مدارانه.....	۱۳۷
۱-۱-۶. کنش‌های شادمان‌کننده.....	۱۴۵
۱-۲. کنش‌های اقتصادی پیشگیرانه.....	۱۴۷
۱-۲-۱. کنش‌های کارآفرینانه.....	۱۴۷
۱-۲-۲. کنش‌های مالی.....	۱۵۰
۲. پیشگیری رشد‌مدارانه.....	۱۵۲
۱-۲. شناخت مؤلفه‌های خطر.....	۱۵۳
۱-۱-۲. مؤلفه‌های خطر فردمدارانه.....	۱۵۳
۲-۱-۲. مؤلفه‌های خطر محیط‌مدارانه.....	۱۵۴
۲-۲. کنش‌های خطرزدای.....	۱۵۶

درآمد

بزه‌کاری^۱ پدیده‌ای انسانی اجتماعی، انکارناپذیر و توجه برانگیز در جوامع بشری است. با ارتکاب یافتن این پدیده حق‌های دیگر شهروندان، نظم عمومی و امنیت جامعه به چالش کشیده می‌شود. به همین جهت، این جوامع از دیردوران برای کاهش شمار آن از روش‌های مختلف بهره می‌گیرند. در این میان، به کیفر رساندن بزه‌کاران از استفاده‌پذیر و کهن‌ترین شیوه‌های برخورد با این پدیده است. بر اساس قانون‌نامه‌های دوران باستان مانند قانون‌نامه حمورابی مجازات ایزاری برای مقابله با جرم بوده است.^۲ به موجب ماده ۱ «اگر فردی دیگری را به قتل متهم کند و برای گرفتن اقرار او را در فشار روانی گذارد، اما نتواند گناه او را ثابت کند، محکم‌کننده سزاوار مرگ است.» بنابراین، بکارگیری کیفر برای واکنش نشان دادن به بزه‌کاری راهبردی پیشینه‌دار است که جوامع بشری هم چنان در استفاده از آن برای مهار بزه‌کاری پای می‌فشارند.

این راهبرد با وجود این که در کاهش شمار بزه‌کاری تأثیرگذار است، جنبه پسین و رنج‌آور دارد و بر همین اساس بیشتر می‌تواند در به کاهش رسانیدن میزان تکرار جرم نقش آفرین باشد. آری، ترس برآمده از بکارگیری کیفر گاه به ارتکاب نیافتن بزه‌کاری می‌انجامد، اما مجازات صرفاً واکنش به بزه‌کاری است و پس از به وقوع پیوستن آن استفاده می‌شود.^۳ البته؛ از دهه ۱۹۵۰ به بعد با به میان آمدن یافته‌های جرم‌شناسانه

1. Criminality

۲. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین و حسین بادامچی (مترجمان)، تاریخ

حقوق کیفری بین‌النهرین، انتشارات سمت، چاپ دوم، ۱۳۹۴.

3. Hoskins, Zachavy, **Deterrent Punishment and Respect for Persons**, Ohio State Journal of Criminal law, Vol. 8, 2011, p. 369

رویکردهای بازپرورانه، سازش‌مدارانه، شدت‌گرایانه و توان‌گیرانه به پاسخ‌های ناظر به جرم داده شده است تا از این رهگذر به شکل مناسب‌تری اسباب کاهش شمار بزه‌کاری فراهم آید.^۱ برای نمونه، می‌توان در زمینه رویکرد بازپرورانه به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اشاره کرد که در بند ۵ اصل یکصد و پنجاه و ششم «اقدام مناسب برای... اصلاح مجرمین» را در شمار وظیفه‌های قوه قضاییه قرار داده است تا از این رهگذر با استفاده از ابزارهای اصلاح و درمان‌کننده به بزه‌کاران واکنش نشان داده شود.

البته؛ شناسایی کارکردهای پیش‌گفته در دیگر هنجارهای تقنینی نیز صورت پذیرفته است تا در پرتو این‌گونه توجه‌ها زمینه‌های اثربخش‌تر شدن تدابیر عدالت کیفری در برابر جرم ایجاد شود. قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ از جمله آن است که قانون‌گذار با پیش‌بینی روش‌های متعددی مانند تعویق صدور حکم کیفری و یا تعلیق اجراء کیفر بازپروری بزه‌کاران و یا توان‌گیری را به رسمیت شناخته است. «پیش‌بینی اصلاح مرتکب» در بند ب ماده ۴۰ و یا «گذراندن دوره‌ها و دوره‌های خاص آموزش و یادگیری مهارت‌های اساسی...» از رهگذر بند ح ماده ۴۳ از نمونه‌های برجسته شناسایی آموزه‌های بازپرورانه در نظام واکنش‌های ناظر به جرم به شمار می‌روند.^۲

علاوه بر این، می‌توان از بند ب ماده ۱ آیین‌نامه سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور ۱۴۰۰ سخن به میان آورد که براساس آن «مؤسسه کیفری... واحدی زیرمجموعه سازمان است که متهم یا محکوم... برای تحمل محکومیت حبس با هدف اصلاح و تربیت و بازسازی اجتماعی در آن جا نگهداری می‌شود...» همه این آموزه‌ها و ابزارها پس از ارتکاب بزه‌کاری بکار می‌آیند و نسبت به پیش از وقوع جرم کارکردی ندارند.

۱. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: غلامی، حسین، کیفرشناسی (کلیات و مبانی پاسخ‌شناسی جرم).

نشر میزان، چاپ نخست، ۱۳۹۵.

۲. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد سوم، نشر میزان، چاپ شانزدهم، ۱۳۹۷، ص ۲۰۸.

با پیدایش علم جرم‌شناسی در ۱۸۷۶ از رهگذر انتشار «انسان بزه‌کار»^۱ از سوی سزار لومبروزو^۲ و سپس توسعه آن در چارچوب مکتب‌ها و نهضت‌های جرم‌شناسانه چیستی و چرایی ارتکاب جرم مورد توجه و مبنای چگونگی پاسخ دادن به این پدیده قرار گرفته است.^۳ زیرا، در پرتو این رویداد جرم‌شناسانه سازوکارهای مهار بزه‌کاری به علت‌شناسی بزه‌کاری، پیشگیری از جرم و مجازات‌ها گسترانیده شده است. بر این اساس، روش‌های مهار این پدیده را باید در دو عرصه کنش‌گرایانه/پیشگیری از جرم و واکنش‌گرایانه/مجازات گنجانند تا با بکارگیری شیوه‌های مختلف در مرحله‌های پیش و پس از ارتکاب بزه‌کاری اسباب کاهش میزان جرم فراهم آید.

پیشگیری از جرم^۴ / جرم‌شناسی پیشگیرانه که در این زمان از سوی بیشتر سیاست‌گذاران جنایی برای مهار بزه‌کاری شناسایی می‌شود، شامل مجموعه‌ای از شیوه‌های نارنج‌آور/ ناقهرآمیز است که پیش از وقوع بزه‌کاری و به منظور تأثیرگذاری بر عوامل جرم‌زا و ارتکاب نیافتن یکمین گام بزه‌کاری از سوی یک شهروند مورد استفاده قرار می‌گیرند.^۵

البته؛ در چارچوب سیاست جنایی ایران اگرچه به پیشگیری از جرم در سطح قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۵۸ توجه شده است، اما برای یکمین بار از آن در ماده ۱ قانون پیشگیری از وقوع جرم ۱۳۹۴ تعریف صورت پذیرفته است. به موجب این ماده «پیشگیری از جرم عبارت است از: پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از بین بردن یا کاهش آن» تعریف مذکور از

۱. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: لومبروزو، سزار، انسان بزه‌کار، ترجمه مجتبی فرهمند و دیگران، کتابخانه گنج دانش، چاپ نخست، ۱۳۹۹.

2. Cesare Lombroso

۳. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، پیشگیری از بزه‌کاری و پلیس محلی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۵ و ۲۶، ۱۳۷۸، ص ۱۳۱.

4. Crime Prevention

5. See: Farrington, David, Pand Welsh, Brandon, C. **Crime Prevention and Public Policy**, The Oxford Handbook of Crime Prevention, 2012.

دو جهت بررسی پذیر است؛

جهت یکم این است که، برای یکمین بار در قلمرو سیاست جنایی^۱ ایران پیشگیری از جرم از سوی قانون‌گذار تعریف گردیده است. به هر رو، از رهگذر این ماده رویکرد مقنن در زمینه این پدیده به کنش‌گران پیشگیری از جرم و جامعه شناسانده شده است. جهت دوم اینکه، تعریف پیش‌گفته تا اندازه‌ای با آموزه جرم‌شناسانه در این زمینه فاصله دارد. چه این که، پیشگیری از جرم به عنوان راهبرد نقش‌آفرین در کاهش شمار بزه‌کاری، از چهار خصیصه برجسته برخوردار است و بنابراین باید در تعریف آن تبلور یابد؛

خصیصه یکم، رنج‌آور بودن آن است. کیفر که گذشته‌دارترین ابزار برای مهار بزه‌کاری است، رنج‌آور / قهرآمیز است و از رهگذر دور ساختن شهروندان بزه‌کار از دسته‌ای از حق‌ها کاهش میزان بزه‌کاری را پی می‌گیرد.^۲ در واقع، مجازات با عذاب‌آوری کیفری و سلب و محلول کردن شماری از حق‌های بنیادی مرتکبان جرم به مهار این پدیده مبادرت می‌ورزد؛ مانند کیفر زندان و یا جزای نقدی. اما، پیشگیری از جرم بدون رنج‌آوری در راستای ایجاد زمینه‌های مناسب برای دور شدن شهروندان از بزه‌کاری گام برمی‌دارد.^۳ به این‌سان، شاخه مذکور از رهگذر اقدام‌های پیش‌دستانه مانند توانمندسازی مالی و اقتصادی با ایجاد فرصت‌های کاری، توسعه آموزش و پرورش، نامناسب نشان دادن موقعیت‌های پیش‌جنایی^۴ به تأثیرگذاری بر عوامل جرم‌زا (عوامل جرم‌زا فرد، محیط و موقعیت‌مدارانه) و چه بسا وارد ناشدن شهروندان به عرصه بزه‌کاری مبادرت می‌ورزد.^۵ به این‌سان، مجازات با تحمیل کردن رنج بر بزه‌کاران برای

1. Criminal Policy

۲. گسن، ریموند، جرم‌شناسی کاربردی، ترجمه مهدی کی‌نیا، ناشر: مترجم، چاپ نخست، ۱۳۷۰.

ص ۱۳۴.

۳. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین (زیرنظر)، دانشنامه بزه‌دیده‌شناسی و پیشگیری از جرم، جلد اول و دوم، نشر میزان، چاپ نخست، ۱۳۹۴.

4. Precriminal Situations

5. Welsh, Brandon, C. **Evidence Based Crime Prevention: Scientific Basis, Trends, Results and Implications for Canada**, National Crime Prevention Center Pub., 2007, p. 7.

مهار بزه‌کاری و پیشگیری از جرم از رهگذر ایجاد زمینه‌های مناسب برای جامعه‌پذیر شدن افراد و کاهش پیدایش و ایفاء نقش مؤلفه‌های جرم‌زا بکار گرفته می‌شود.

خصیصه دوم، کنش‌مدارانه بودن آن است. کیفر اصولاً واکنش جامعه و نظام عدالت کیفری به جرم است. آن‌گاه که شماری از شهروندان به ارتکاب رفتار مجرمانه‌ای مبادرت می‌ورزند، برای حمایت از بزه‌دیدگان، حفظ نظم عمومی، برقراری امنیت در جامعه و همچنین پیشگیری از روآوری دوباره آنان به بزه‌کاری از کیفر استفاده می‌شود. به این‌سان، مجازات اقدام پسین نسبت به بزه‌کاری است و بهره‌جستن از آن به وقوع جرم وابسته است. اما، پیشگیری از جرم جنبه کنش‌مدارانه دارد و ناظر به مرحله پیش از ارتکاب بزه‌کاری است تا از این رهگذر ناکرندگان بزه‌هم‌چنان هنجارها و بایدها و نبایدهای کیفری را رعایت کنند. بنابراین، پیشگیری از جرم اقدام پیشین نظام مهار بزه‌کاری است و باید شیوه‌های آن را پیش از گرویدن افراد به سمت رفتار مجرمانه بکار بست.

خصیصه سوم، فراگیر بودن آن است. نسبت به مجازات اصول متعددی ناظراند. اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری و مجازات از جمله برجسته‌ترین آن‌هاست. مطابق این اصل که در ماده ۱۴۱ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ شناسایی شده است، مسئولیت کیفری، شخصی است^۱ و براین اساس صرفاً باید سرزنش کیفری را بر مرتکبان بزه‌کاری روا داشت.

علاوه بر این، اصل بنیادی دیگری در این زمینه وجود دارد که رعایت و تضمین آن در فرآیند رسیدگی کیفری و مجازات دادن نقش توجه‌پذیری در اجراء و اثربخش بودن تدابیر عدالت کیفری ایفاء می‌کند. اصل مذکور همانا فردی‌سازی کیفری است که به برقراری تناسب میان شخصیت و وضعیت بزه‌کاران و نوع و میزان مجازات توجه دارد. این اصل و ابزارهای نقش‌آفرین در اجراء مناسب آن در شماری از قوانین مانند قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ به موجب مواد ۲۵۰ و ۲۰۳ به رسمیت شناخته شده است. مطابق

۱. گلدوزیان، ایرج و بهمن حسین‌جانی، مبانی اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری، مجله الهیات و حقوق، شماره ۱۵ و ۱۶، ۱۳۸۴، ص ۱۳۱.

ماده ۲۵۰ «قرار تأمین و نظارت قضایی باید مستدل و موجه و با نوع و اهمیت جرم، شدت مجازات، ادله و اسباب اتهام، احتمال فرار یا مخفی شدن متهم و از بین رفتن آثار جرم، سابقه متهم، وضعیت روحی و جسمی، سن، جنس، شخصیت و حیثیت او متناسب باشد» یا هم‌چنین، بر اساس ماده ۲۰۳ به تهیه و تدوین «گزارش مددکار اجتماعی در خصوص وضع مادی، خانوادگی و اجتماعی متهم، گزارش پزشکی و روان‌پزشکی» در فرآیند تشکیل پرونده شخصیت بزه‌کاران اشاره شده است تا از این رهگذر و پس از شناخت همه جنبه‌های فرد و محیط‌مدارانه شخصیت مجرمان نسبت به تصمیم‌گیری بازپرورانه گام برداشته شود.^۱ به این‌سان، مجازات فقط واکنش جامعه و عدالت کیفری به مرتکبان بزه‌کاری است و بنابراین، نمی‌توان از آن برای پاسخ دادن به دیگران بهره جست.

اما، پیشگیری از جرم پدیده‌ای فراگیر و ناظر به همه شهروندان است تا از رهگذر ایجاد زمینه‌های مناسب فرایند جامعه‌پذیری و هنجارمندی آنان به صورت درست سپری شود و نیز احتمال پدید آمدن فرصت‌های ارتکاب بزه‌کاری به کاهش رسد. از این رو، تدابیر پیشگیرنده مانند توسعه موقعیت‌های کاری، ارتقاء سطح آموزش و پرورش، حمایت‌های مالی و اقتصادی از شهروندان آسیب‌پذیر، افزایش نظارت‌های فناورانه در بزرگراه‌ها فراگیراند و طبیعتاً برای همگان به اجراء در می‌آیند. به این ترتیب، با استیلاء داشتن «اصل فراگیر بودن کنش‌های پیشگیرنده» باید موجبات بهره‌مندی همه افراد از مجموعه کنش‌های مهارکننده بزه‌کاری را فراهم آورد.

خصیصه چهارم، تأثیرگذار بودن آن است. ارتکاب بزه‌کاری در مؤلفه‌های متعددی ریشه دارد. در چارچوب نظام عدالت کیفری برای پاسخ دادن به آن اصولاً از مجازات بهره‌جسته می‌شود. این واکنش دارای گونه‌های متنوع است. بیشتر آن‌ها آزادی و دسته‌ای دیگر مال‌ستان‌اند. اما، همه انواع کیفر به چرایی وقوع بزه‌کاری و عوامل جرم‌زا توجه ندارند. زیرا، شماری از مجازات‌ها صرفاً به تحمیل رنج کیفری بر بزه‌کاران

۱. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: رستمی، هادی، آیین دادرسی کیفری، نشر میزان، چاپ نخست، ۱۳۹۷.

می‌انجامند؛ بدون آن که نسبت به مؤلفه‌های نقش‌آفرین در ارتکاب بزه‌کاری واکنش نشان داده شود. در این زمینه جزای نقدی و یا تبعید از نمونه‌های برجسته‌اند که از رهگذر آن‌ها تنها سرزنش و یا توان‌گیری کیفری هدف سامانه عدالت کیفری است.

البته؛ دسته‌ای دیگر از مجازات‌ها مانند زندان که جنبه بازپرورانه دارند^۱، به شناخت عوامل جرم‌زا و سپس زدودن خلاءهای فرد و محیط‌مدارانه و دوباره جامعه‌پذیر ساختن بزه‌کاران مبادرت می‌ورزند. در پرتو این نوع کیفرهاست که تأثیرگذاری بر عوامل جرم‌زا آن هم برای پیشگیری از روآوری دوباره به جرم هدف قرار می‌گیرد^۲، اما دیگر گونه‌های مجازات به جای توجه به چرایی و چگونگی ارتکاب بزه‌کاری بیشتر بر عذاب‌آوری، بازدارندگی و ناتوان‌سازی کیفری تکیه می‌کنند.

باوجود این، پیشگیری از جرم در راستای تأثیرگذاری بر عوامل جرم‌زا گام برمی‌دارد. در این عرصه شناخت مؤلفه‌های جرم‌زا و بکارگیری روش‌های مناسب برای کاهش ابقاء نقش این عوامل بر گرویدن شهروندان به سمت بزه‌کاری مورد توجه است. چه این که، در چارچوب پیشگیری از جرم ناکارآمد کردن مؤلفه‌های فرد، محیط و موقعیت‌مدارانه می‌تواند پدیدآورنده کاهش شمار بزه‌کاری باشد. به همین جهت است که، در بهنه پیشگیری از جرم برای کاهش تأثیرگذاری ناتوانی مالی و اقتصادی بر بزه‌کاری شیوه توسعه سازوکارهای حمایت مالی و اقتصادی و یا ایجاد فرصت‌های کاری اتخاذ و اجراء می‌شود. به این ترتیب، پیشگیری از جرم شاخه‌ای از جرم‌شناسی است که در چارچوب آن با رویکردی پیشین‌مدارانه کنش‌های ناکیفری/نارنج‌آور تأثیرگذار بر عوامل جرم‌زا برای گرایش نایافتن شهروندان به سمت بزه‌کاری و ناکرده بزه‌ماندن افراد شناسایی شده و به اجراء در می‌آیند.

این شاخه اگرچه در کاهش میزان بزه‌کاری نقش‌آفرین است، با دیگر سازوکارهای

۱. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: صفاری، علی، کیفرشناسی (تحولات، مبانی و اجراء کیفر سالب آزادی)، انتشارات جنگل، چاپ سی و پنجم، ۱۳۹۹.

2. Siegfried L. Larry, J. *Criminology*, Thomson and Wadsworth Pub, 2009, p. 553.

کاهنده جرم مانند کاهش جرم و مجازات تفاوت‌های بنیادی دارد. زیرا، کاهش جرم نیز همانند با پیشگیری از جرم نیست. چه این که، کاهش جرم^۱ شامل مجموعه‌ای از روش‌های کاهنده شمار جرم است؛ خواه در پرتو آن جرم‌زدایی^۲ صورت پذیرد و خواه از رهگذر شیوه‌های پیشگیرنده و کیفر از شمار جرم کاسته شود.^۳ بنابراین، کاهش جرم دارای قلمرو گسترده‌ای است و همه اقدام‌های کنارگذارنده جرم و روش‌های پیشین و پسین کاهنده میزان بزه‌کاری را در بر می‌گیرد.

آری، آن‌گاه که قانون‌گذار با تصویب قانون نویافته از مجرمانه بودن رفتاری در می‌زداید، در واقع از شمار جرم کاسته است، اما این سازوکار پیشگیری از جرم نیست. زیرا، پیشگیری از جرم آن‌گاه به میان می‌آید که پیش‌تر رفتاری مجرمانه شناخته شود و دارای این خصیصه باشد. به این‌سان، پس از جرم‌زدایی دیگر رفتار ارتکاب‌یافته جنبه مجرمانه ندارد تا در راستای پیشگیری از آن گام برداشته شود.

علاوه بر این، کیفر نیز واکنش پسین و رنج آور جامعه و نظام عدالت کیفری به مرتکبان بزه‌کاری است تا از این رهگذر شمار روآوری دوباره به جرم کاهش یابد.^۴ آشکار است که، این سازوکار اگر چه می‌تواند کاهنده جرم باشد، پس از ارتکاب بزه‌کاری به میان می‌آید و بنابراین با پیشگیری از جرم که کنش مهارکننده است، تفاوت دارد.

به هررو، در عرصه کاهش جرم شمار گسترده‌ای از سازوکارهای کاهنده میزان بزه‌کاری جای می‌گیرند که پیشگیری از جرم در کنار جرم‌زدایی^۵ و هم چنین ابزارهای

1. Reduce Crime

2. Decriminalization

۳. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: مهرا، نسرین، درآمدی بر جرم‌زدایی، کیفرزدایی و قضازدایی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۱ و ۲۲، ۱۳۷۶.

۴. جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا و سیدمحمدجواد ساداتی، ماهیت فلسفی و جامعه‌شناسی کیفر (تأملی در چستی و کارکردهای کیفر)، نشر میزان، چاپ نخست، ۱۳۹۴، ص ۱۲.

۵. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: شایان، علی و دیگران (مترجمان)، گزارش جرم‌زدایی اروپا، انتشارات سلسبیل، چاپ نخست، ۱۳۸۴.

عدالت کیفری و مجازات از برجسته‌ترین آن‌هايند. به این ترتیب، با وجود این که همه این سازوکارها در زمینه کاستن شمار بزه‌کاری همانند یکدیگراند، اما هستار آن‌ها نمایان‌گر بودن تفاوت‌های بنیادی در میان این سازوکارهاست.

پیشگیری از جرم که در این زمان از جایگاه ویژه‌ای در پهنه سیاست جنایی برخوردار است، از شاخه‌های بنیادی جرم‌شناسی به شمار می‌رود. جرم‌شناسی به عنوان علم شناساننده چیستی و چرایی بزه‌کاری و چگونگی مهار آن دارای شاخه‌های متعدد نظری و کاربردی است.^۱ در عرصه جرم‌شناسی نظری^۲ از رهگذر تحلیل داده‌ها و اطلاعات مربوط به جرم‌ها، مرتکبان بزه‌کاری و بزه‌دیدگان به علت‌شناسی جنایی و نظریه‌پردازی از دریچه خرد و کلان مبادرت ورزیده می‌شود.^۳ اما، در قلمرو جرم‌شناسی کاربردی^۴ با توجه به یافته‌های نظری در راستای شناساندن شیوه‌های مناسب برای مهار کنش و واکنش‌مدارانه بزه‌کاری گام برداشته می‌شود. در واقع، این شاخه علم شناساننده مجموعه‌ای از روش‌های کارآمد در زمینه کاهش میزان بزه‌کاری است.^۵

جرم‌شناسی کاربردی به دو گونه جرم‌شناسی «کنش» و جرم‌شناسی واکنش‌مدارانه دسته‌بندی می‌شود. در پرتو شاخه یکم که همانا جرم‌شناسی «کنش»^۶ یا «پیشگیری از جرم» است، شیوه‌های تاکیفری برای مهار بزه‌کاری شناسانده می‌شوند. مثلاً در این عرصه از حمایت اقتصادی و اجتماعی از خانواده‌های بزه‌کاران به زندان افتاده سخن به میان می‌آید تا از این رهگذر اعضاء این خانواده‌ها به سمت پیشه‌وری مجرمانه گام برندارند. اما، در پرتو شاخه دوم در عرصه‌های جرم‌شناسی بازپرورانه^۷ و حقوقی^۸

1. Carrabine, Eamonn and Others, **Criminology (A sociological Introduction)**, Routledge Pub., 2009, p. 4.

2. Theoretical Criminology

3. گسن، ریموند، مقدمه‌ای بر جرم‌شناسی، ترجمه مهدی کی‌نیا، ناشر: مترجم، چاپ نخست، ۱۳۷۰، ص ۳۳.

4. Applied Criminology

5. ستوت، برایان و دیگران، جرم‌شناسی کاربردی، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، نشر میزان.

چاپ نخست، ۱۳۹۳، ص ۱۹.

6. Clinical Criminology

7. Legal Criminology

مناسب‌ترین روش‌های اصلاح و درمان‌کننده بزه‌کاران و یا اصلاح‌کننده سیاست‌ها و شیوه‌های حقوقی کیفری شناسانده می‌شوند. این شاخه‌ها واکنش مدارانه‌اند و بنابراین ناظر به مرحله پس از ارتکاب بزه‌کاری به نمایندن روش‌های مناسب مبادرت می‌ورزند.^۱ با این تفاوت که، در چارچوب جرم‌شناسی بازپرورانه با تکیه بر سازوکارهای بالینی صرفاً شناساندن روش‌های دوباره جامعه‌پذیرکننده مورد توجه قرار می‌گیرد، اما در پهنه جرم‌شناسی حقوقی پس از ارزیابی سیاست‌ها و نیز شیوه‌های کیفری و به نقد کشیدن تدابیر پیش‌بینی شده در راستای شناساندن روش‌های مطلوب و چگونگی اصلاح سیاست‌ها و شیوه‌های مذکور گام برداشته می‌شود. برای نمونه، آموزش مهارت به بزه‌کاران به زندان افتاده شیوه‌ای است که در چارچوب آن زمینه بازپروری اقتصادی بزه‌کاران فراهم می‌شود و جرم‌شناسی بازپرورانه آن را به سیاست‌گذاران جنایی می‌شناساند. یا در پرتو آموزه‌های جرم‌شناسی حقوقی چگونگی دست یافتن به هدف‌های نظام عدالت کیفری مانند بازدارندگی از رهگذر سیاست‌های تدوین شده شناسانده می‌شود.

بر این اساس، آن‌گاه که قانون‌گذار هدف مذکور را برای سامانه عدالت کیفری پیش‌بینی می‌کند، دیگر شناسایی روش‌های تأثیرگذار بر مدت‌دار شدن فرآیند رسیدگی کیفری به شکل نامتعارف که به چالش کشاننده ترس‌آور بودن نظام عدالت کیفری است، از دریچه جرم‌شناسی حقوقی نادرست به شمار می‌رود. در سطح قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ گسترده بودن پهنای جهت نداشتن اعاده دادرسی کیفری مقام‌مدارانه/خاص که در ماده ۴۷۷ شناسایی شده است، مثال انکارناپذیری در این زمینه است. در پرتو یافته‌های این شاخه جرم‌شناسی کاربردی باید به اصلاح آن مبادرت ورزید تا از این رهگذر فرآیند دسترسی سامانه عدالت کیفری به هدف بازدارندگی^۲ بدون چالش پیش رود.^۳

۱. بابایی، محمدعلی، جرم‌شناسی بالینی، نشر میزان، چاپ دوم، ۱۳۹۰، ص ۱۳.

۲. Deterrence

۳. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: نیازبور، امیرحسین، جنبه‌های جرم‌شناسانه ماده ۴۷۷ قانون